

ment of attitudes, which leads to fundamental changes in the organization of training that gets directed at the development of specific values and vital knowledge and skills of students". This provision significantly updated by the issue of professional training future teachers that means music and performing activities affecting the inner life of students, develop their personal qualities, show creativity, stimulate the need for spiritual self-improvement. Artistic learning technologies to help consolidate the student's ability to realize the music as a phenomenon of social life, learning its basic patterns, styles and genres to master the tool of artistic images in the performance, the use of music in the artistic and educational work with students. Know his art in a variety of genres and styles, as stressed H. Padalka means "to have a large stock of aesthetic experience, extensive experience intellectual and emotional awareness of the expressive content of the works have multicolored palette ability to artistic thought and feelings".

Key words: choral class art technology training, vocal and choral technology, vocal technique.

Подано до редакції 4.12.13

УДК 371.311.4

ГМИРЯ С. С.

м. Миколаїв, Україна

КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ В ШКІЛЬНОМУ КЛАСІ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОГО КЕРУВАННЯ

Стаття присвячена розгляду проблеми управління процесами комунікації в класі. В ній конкретизується термін "управління процесами комунікації", а також накреслюються основні напрямки, в яких повинна проводитися робота з організації спілкування на уроці. Був зроблений висновок про те, що інтенсифікація внутрішньогрупового спілкування є педагогічно доцільною тільки за умови адекватного контролю та корекції комунікативних процесів у класі, здійснюваних учителем.

Ключові слова: керування спілкуванням, комунікація, опосередкований діалог, емоційне зараження, мала група.

Постановка проблеми. Соціально-політичні та соціокультурні зміни, які відбуваються в українському суспільстві, обумовлюють необхідність значного підвищення освітнього рівня випускників середньої школи, що потребує пошуку шляхів удосконалення навчально-педагогічного процесу у середніх навчальних закладах. Один з перспективних напрямків – оптимізація процесу навчання, яка можлива лише за умови детального вивчення тих потенційних можливостей традиційної класно-урочної системи, що в подальшому можуть масово застосовуватись у педагогічній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативний аспект навчально-виховного процесу знаходиться в центрі уваги сучасної педагогічної науки, вивченню комунікативної складової взаємодії вчителя та учнів на уроці присвячені роботи О. Леонтєва, В. Кан-Калика, В. Сластьоніна, С. Єлканова, В. Руутс та багатьох інших. У значній мірі інтерес до проблеми спілкування з боку педагогів обумовлений інтенсивним розвитком тієї області соціальної психології, в рамках якої відбувається вивчення комунікативних процесів у групі, адже, на думку деяких дослідників, шкільний клас можна розглядати як малу соціальну групу. Багато для вивчення проблеми спілкування дітей з ровесниками свого часу було зроблено у лабораторії психічного розвитку та виховання дітей дошкільного

віку під керівництвом М. Лісіної, яка функціонувала як підрозділ НДІ загальної та педагогічної психології АПН СРСР. Для виявлення впливу міжособистісного спілкування школярів під час уроку на ефективність засвоєння навчальної інформації значущим є висновок про те, що під час взаємодії з ровесниками дитина починає сприймати себе як активного діяча. Очевидним є той факт, що спілкування дітей у процесі навчальної діяльності позитивно впливає на її мотивацію і, відповідно, підвищує її ефективність.

Не применшуючи значення спілкування між учителем та учнями, не можна забувати про те, що далеко не всі учні, які знаходяться в класі, працюють відокремлено один від одного; у залежності від різновиду навчальної роботи, її змісту та інших факторів, учні включаються в процес спілкування (ділового та міжособистісного). Зрозуміло, що спонтанно виникаюча або спеціально організована внутрішньогрупова комунікація у системі «учень-вчитель» певним чином впливає на вирішення задач уроку, тому вчителі практично на кожному занятті стикаються з необхідністю враховувати цей вплив, виходячи при цьому з власного досвіду, керуючись педагогічною інтуїцією. У сучасній педагогічній літературі аналізу впливу спілкування учнів на уроці на ефективність навчально-виховного процесу присвячені роботи таких авторів, як: І. Кон, Я. Коломінський, Х. Лійметс,

Дж. Ріттерман, С. Єлканов, О. Леонт'єв, І. Страхів, А. Мудрик та ін. Але, на наш погляд, подальшої розробки потребує проблема конкретизації функції спілкування між учнями у процесі навчання, а також аналізу структури комунікативних процесів та динаміки внутрішньогрупової комунікації на уроці. Крім того, в науковій літературі процес внутрішньогрупового спілкування в класі не розглядається спеціально як об'єкт педагогічного керування. Наслідком недостатнього вивчення питання є недооцінка фактору спілкування між учнями на уроці, в результаті чого не використовується важливий резерв підвищення ефективності навчально-виховного процесу. *Звідси випливає висновок про актуальність розробки проблеми керування комунікативними процесами на уроці в загальноосвітній школі.*

Виклад основного матеріалу. У педагогічній роботі слід враховувати не тільки стиль, характер та специфічні особливості спілкування вчителя з учнями, але й спілкування учнів між собою у рамках навчально-виховного процесу. Ми вважаємо, що вчитель у своїй практичній діяльності має враховувати залежність процесу учіння від характеру протікання усіх видів комунікативної активності школярів на уроці музики, не забуваючи при цьому, що специфіка навчального предмету «Музика» диктує особливу логіку планування системи педагогічних впливів на учня. Доцільно окреслити коло питань, які постають на шляху до вирішення означеної проблеми (тобто до проблеми розробки технологічних принципів та засад, у відповідності з якими відбувається керування комунікативними процесами в класі). По-перше, необхідно виявити функції, структуру та механізм різноманітних видів комунікації в класі. По-друге, слід провести порівняльний аналіз дидактичної ефективності (стосовно типових дидактичних ситуацій) комунікативних актів, які характеризуються різним ступенем сугестивності. Детального розгляду й детермінації потребує поняття «керування» відповідно до комунікативної діяльності (зокрема, до комунікативної взаємодії між суб'єктами учіння, що відбувається на шкільному уроці). Практичне застосування виявлених закономірностей передбачає формулювання загальних принципів керування комунікативною діяльністю в класі та розробку на їх основі методів та прийомів, що дають змогу контролювати та корегувати комунікативну складову міжособистісної взаємодії в шкільному класі.

Мовне спілкування звичайно набирає форми діалогу або полілогу, у якому партнери обмінюються інформацією. Далеко не завжди учасники

діалогу є рівноправними; набагато частіше ініціатива належить одному з них. Така ситуація характерна для педагогічного спілкування: вчитель, намагаючись передати учням конкретні знання, сформувані у них ті або інші вміння та навички, виступає у якості ініціатора спілкування, обираючи при цьому відповідні форми комунікації, прийоми комунікативної діяльності. Для вчителя музики важливим є, зокрема, визначення ступеня сугестивності свого комунікативного впливу, яка має відповідати дидактичній задачі, поставленій перед учнями. Так, наприклад, засвоєння нормативних принципів естетичної оцінки здійснюється на двох рівнях: 1) на рівні критичного засвоєння нової інформації, коли вона зіставляється з тими даними, які вже є у суб'єкта, і у подальшому відбувається її тезаурусне присвоєння; 2) на рівні некритичного сприймання інформації («сприймання на віру») з безпосереднім включенням до тезаурусу. Ступінь сугестивності висловлювань учителя залежить від того, у якій формі він буде здійснювати комунікативний вплив, від установки учня та його віку, від рівня авторитету вчителя та від таких опосередковуючих факторів, як психологічний стан кожного окремого школяра у даний момент та конкретні особливості комунікативної взаємодії учнів.

Якими є дидактичні функції спілкування учнів на уроці музики? По-перше, воно сприяє більш міцному та свідомому засвоєнню учбового матеріалу. По-друге, підсилюється емоційний вплив музики, у сприйманні якої однаково важливі активізація і словесно-логічного, і емоційно-образного мислення. З'являється додаткова можливість активізувати пізнавально-навчальну діяльність тих школярів, що пасивно ставляться до учіння. Швидше розвивається музичне та логічне мислення, поліпшуються характеристики ментальних процесів, які зумовлюють здатність до адекватної естетичної оцінки художнього твору. Крім того, регламентоване та контрольоване спілкування учнів між собою на уроці сприяє більш швидкому та міцному оволодінню навичками спілкування, засвоєнню його норм.

Особливо потрібно акцентувати увагу на проблемі міжособистісного спілкування на уроці музики. Урок музики — це урок мистецтва, і система взаємовідносин між учителем та учнями, її динаміка мають підкорятися логіці розвитку художнього образу, законам сприймання художнього твору (В. А. Кан-Калік). Дуже важливим при цьому є емоційний компонент спілкування, а характер та інтенсивність емоцій,

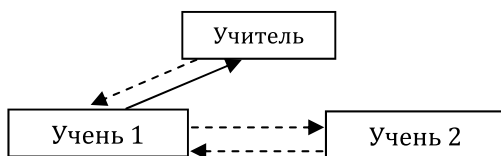
викликаних, приміром, прослуханою музичною п'єсою, серед іншого залежить також від взаємин, які склалися між учнями в класі, та від емоційного стану кожного з учнів на уроці.

Ми вважаємо, що стосовно педагогічного процесу на уроці слід виділити три основні типові різновиди ситуації спілкування між учнями:

1. Вербальне спілкування, пряме, безпосереднє. Учні в організованій учителем ситуації вступають у безпосередній контакт (діалог або полілог).

2. Уявний діалог: один з учнів вступає у комунікативний контакт з учителем, інший (інші), сприймаючи репліку (відповідь), судження цього учня, звиряє свою позицію з позицією того, хто говорить. По суті, це – внутрішній діалог, особливістю якого є існування потенційної можливості перевести комунікацію у зовнішній план, включившись у бесіду (полілог), обговорення, запропонувавши власний варіант відповіді. Вчитель в даному випадку виконує функцію не тільки ініціатора, але й медіатора спілкування.

Схема опосередкованого діалогу:

У разі, якщо актуалізація внутрішнього діалогу не відбувається, ми все ж таки маємо право говорити про протікання процесу спілкування (В. Кольцова стверджує, що у процесі навчання спілкування часто приймає односторонній характер, стає поляризованим, тим не менше залишаючись по суті комунікативним процесом).

3. Особливою формою взаємодії суб'єктів є емоційно-психічне зараження – процес, у результаті якого формується групова емоція. На уроці музики цей ефект найчастіше спостерігається тоді, коли школярі включені у такі види навчальної діяльності, як хоровий спів або прослуховування музичних творів, і за певних умов відбувається пряма трансляція тих емоцій, які викликає музичний твір. При цьому може виникнути ситуація взаємного підсилення емоційних реакцій окремих учнів, що призводить до зміни рівня емоційного відгуку дітей на музику. Важливим елементом процесу художнього сприймання, яким останнє в певній мірі опосередковується, є мімічне спілкування слухачів між собою (О. Ростовський); в ході його відбувається обмін афективно-експресивною інформацією, в результаті чого стає можливим виникнення загальної групової емоції. На існування ефекту емоційного зараження слухача, який

сприймає музику в умовах малої контактної групи або великої групи, що має деякі ознаки колективу, вказував А.Сохор. Зокрема, він дійшов до висновку, що в концертному залі люди, які оточують слухача, можуть заражати його своїм ставленням до музики.

Серед закономірностей, виявлених у ході соціально-психологічних експериментальних досліджень, значущою для практичної педагогічної роботи є теза про існування тенденції до зближення динаміки психічних процесів та функцій. Мова йде про так званий «якірний ефект», сутність якого полягає у позитивному впливі внутрішньогрупової комунікації на зближення оцінок, які стосуються предмету обговорення, наближення їх до еталонної оцінки. Музиканту-педагогу використання цієї закономірності надає можливість більш ефективно проводити роботу, орієнтовану на формування нормативної естетичної оцінки, що стосується тих або інших музичних феноменів; при цьому безпосередній вплив на учня, який здійснюється в процесі діалогу в системі «вчитель-учень» підсилюється за рахунок активізації внутрішньогрупової комунікації в класі.

Вживаючи термін «керування спілкуванням», ми маємо на увазі таку діяльність педагога, до якої включаються наступні компоненти:

- Ініціювання спілкування поміж учнями.
- Підтримка внутрішньогрупової комунікації на педагогічно доцільному рівні.
- Надання спілкуванню спрямованості, яка відповідає поставленим дидактичним завданням.
- Своєчасне згортання внутрішньогрупового спілкування шляхом переключення учнів на інший вид діяльності.
- Посилення процесу емоційного зараження, яке позитивно впливає на вирішення конкретних дидактичних завдань.

Складаючи конспект уроку, вчитель заздалегідь має вирішити, якого роду комунікативною діяльністю супроводжуватиметься той або інший вид навчальної діяльності і в яких випадках доцільно ініціювати спілкування школярів між собою.

Оскільки у педагогічній практиці вчителю доводиться вступати у конкретні ситуації спілкування, які мають свою специфіку і часто відрізняються по багатьох параметрах, остільки й виховувати, виробляти слід не тільки загальні комунікативні вміння, інваріантні для всіх видів комунікативної діяльності, але й специфічні комунікативні вміння, більш складні й такі, що мають більш вузьку область застосування. Плануючи роботу з формування цих умінь, слід виходити з основних видів діяльності вчителя на

уроці. Для вчителя, який викладає музику, до таких видів відносяться розучування та виконання вокально-хорових творів, керування оркестром або ансамблем дитячих інструментів, інсценізація пісні, постановка фрагменту дитячої опери, бесіда про музику, організація слухання музики, вивчення нотної грамоти, організація музично-дидактичних ігор тощо. Спілкування з дітьми у кожному конкретному випадку буде відрізнятися за багатьма параметрами, серед яких можна виділити засіб встановлення контакту з класом, структуру комунікативної взаємодії, ступінь регламентованості процесу спілкування, ритм комунікації (тривалість окремих комунікативних епізодів, чергування комунікативних ситуацій з більшою або меншою інтенсивністю спілкування і таке інше), а також величину дистанції між педагогом та учнями, ступінь емоційності спілкування, рівень довіри (у міжособистісному спілкуванні).

Важливо також враховувати й вікові особливості дітей при плануванні спілкування на уроці. Тому, наприклад, розучування пісні у молодших класах та середніх класах буде відрізнятися не тільки використанням різноманітних дидактичних прийомів (сольмізація, використання різних форм наочності тощо), але й диференційовано буде вирішуватися, скажімо, питання про вибір засобів активізації уваги учнів, що пов'язане з відмінністю психіки учня молодших класів від психіки п'яти- або шестикласника.

Одним із важливих аспектів комунікативної активності вчителя на уроці мистецтва є спрямування процесу емоційного зараження в русло, яке можна розцінювати як педагогічно доцільне в конкретній дидактичній ситуації. З цією метою викладач мусить взяти на себе виконання ролі «ретранслятора» емоційного стану аудиторії; діючи таким чином, він не тільки сприяє підтриманню бажаного емоційного тону сприймання художнього твору, але й підсилює його. Отримавши емоційний імпульс від учнів, учитель повертає його аудиторії, використовуючи доступні йому елементи комунікативної техніки, включаючи й засоби невербального

спілкування. Педагогічний прийом, який дозволяє корегувати процес емоційного зараження, можна назвати прийомом *резонансного підсилення комунікативної реакції*. Слід зазначити, що використовувати його може тільки педагог, який має достатньо високий рівень професійної компетентності.

Оцінюючи перспективи практичного використання теоретичних закономірностей, які можуть бути віднайдені в результаті розробки проблеми керування комунікативними процесами в шкільному класі, можна зробити такі **ВИСНОВКИ**:

1. Керування внутрішньогруповою комунікацією у шкільному класі слід розглядати як такий компонент педагогічної діяльності, який спрямований на підвищення ефективності навчального процесу.

2. Використання переваг групової роботи стає можливим лише за умови адекватного контролю й корекції процесу спілкування учнів між собою з боку вчителя.

3. У кожному конкретному випадку необхідно вирішувати питання про доцільність активізації процесів внутрішньогрупової комунікації, беручи до уваги вік учнів, тип навчальної задачі та інші фактори.

4. Залежно від виду інтелектуальної діяльності на уроці необхідно знаходити оптимальний варіант організації комунікативних процесів, у разі необхідності ситуативно корегуючи параметри комунікації.

Література

1. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2009. — 576 с.
2. Немов Р. С. Социально-психологический анализ деятельности коллектива / Р. С. Немов. — М. : Педагогика, 1984. — 201 с.
3. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский. — М. : Политиздат, 1982. — 255 с.
4. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. — М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2001. — 656 с.
5. Психология. Учебник для гуманитарных вузов / Под общ. ред. В. Н. Дружинина. — СПб. : Питер, 2001. — 656 с.
6. Социальная психология / Под ред. А. В. Петровского — М.: Просвещение, 1987. — 224 с.

ГМИРЯ С. С.

КОМУНИКАТИВНЫЕ ПРОЦЕССЫ В ШКОЛЬНОМ КЛАССЕ КАК ОБЪЕКТ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

Статья посвящена рассмотрению проблемы управления процессами коммуникации в классе. В ней конкретизируется термин "управление процессами коммуникации", а также намечаются основные направления, в которых должна проводиться работа по организации общения на уроке. Был сделан вывод о том, что интенсификация внутригруппового общения является педагогически целесообразной только при условии адекватного контроля и коррекции коммуникативных процессов в классе, осуществляемых учителем.

Ключевые слова: управление общением, коммуникация, опосредованный диалог, эмоциональное заражение, малая группа.

GMYRIA S. S.

COMMUNICATIVE PROCESSES IN THE CLASSROOM AS AN OBJECT OF THE PEDAGOGICAL MANAGEMENT

The article touches upon the problem of management of communication processes in the class. There are other types of communicative activity of children in the classroom in addition to the direct communication between teacher and pupils during the lesson. First of all, it is a communication of schoolchildren among themselves, which can occur either in the form of real dialogue and polylogue or in the form of an imaginary dialogue. Moreover, the teacher should take into account also such communicative phenomenon as the effect of emotional contagion in his practical work. It is especially important to consider influence of this process on character of mastering of the educational information at the lessons of art – literature, music, drawing, etc.

The issues that have been considered in the article are in line with the pedagogical researches, which are devoted to the study of the communicative aspects of teachers' activity. Methodological basis for a significant amount of educational studies in this area is presented by scientists working in that field of social psychology which is concerned with the investigation of communication processes in society. In particular, the results obtained in the course of study of interaction in a small group gave a significant impetus to the research of the communicative aspects of the teachers' activity.

The author believes that the management of communication processes in the classroom can be considered as a factor that helps in solving specific didactic tasks. A term "management of communication processes" has been specified in the article, as well as the main directions of teachers' activity aimed at the organization of the communications in the class were outlined. In particular, there were distinguished the following forms of communicative interaction in the classroom, which should be controlled by a teacher: a direct verbal communication, an internal dialogue with a perceived partner and an emotional contagion.

The author makes a conclusion that intensification of intra-communication will be pedagogically appropriate only under condition of adequate control and correction over communicative processes in a class from the teacher. It should be emphasized, that in each specific case it is necessary to solve a question on expediency of activation of intragroup communication depending on the age of the pupils, the type of the didactic task and other factors.

Key words: management of communication, internal dialogue, communication, emotional contagion, small group.

Подано до редакції 5.12.13

УДК 37.016:78

ЛАБУНЕЦЬ В. М.

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті розкривається технологічний підхід до виконавської підготовки студентів інститутів мистецтв педагогічних університетів. Визначені особливості мистецько-педагогічних технологій, розкрито основне значення засобів мультимедіа для виконавської підготовки вчителів музики.

Ключові слова: технологічний підхід, майбутні вчителі музики, виконавська підготовка, мистецько-педагогічні технології.

Постановка проблеми. Глобальні процеси та інтеграція України у світове співтовариство вимагають нових підходів до розвитку інтелекту, формування знань, фахових навичок майбутніх учителів музики, здатних не лише застосувати здобуті знання в подальшій фаховій діяльності, але й поповнювати їх. Адже модернізація системи вищої освіти в Україні є об'єктивною необхідністю. На порозі XXI століття ми стали очевидцями безпрецедентного зростання уваги до вищої освіти, розширення її функцій і ролі в суспільстві. Сьогодні вона розглядається у суспільстві не стільки як інституція задоволення фахових потреб особистості, а як її духовна необхідність.

З позиції сьогодення вища педагогічна школа покликана забезпечити ефективну підготовку майбутнього вчителя, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток, готового плідно працювати в освітніх закладах різного типу, здатного творчо розвивати особистість учня. Актуальність цього завдання підвищується у зв'язку з впровадженням основних положень Болонської конвенції у національну освіту. Все більшого значення набувають високий рівень оволодіння фахово-виконавською майстерністю вчителя.

Мета статті полягає у розкритті значення технологічного підходу до виконавської підготовки майбутніх учителів музики. Адже технологія